

‘כולהו רבנן דבי ריש גלותא לא ליפקו בסרבלי חתימי, לבר מינך, דלא קפדי עליך דבי ריש גלותא’ — רש"י פרש משום אימת ריש גלותא.

ורב האי גאון פירש בענין אחר, וזו לשונו: 'כך פירש גאון אבי אבינו, שהיו המלכים טובעין בקרן כל טלית חשובה מטבע של מלך, כדי שלא להבריחה מן המס, וכדי שידוע שנלקחה מנתו ממנה. על כן אם תפול בשבת אפשר שיתירא ויקפל טליתו ויניח על כתפו. ומי שאינו מתירא מן המלכות אינו פוחד'. (מובא בחדושי הרשב"א. וכתב שזה הפירוש נראה יותר. הריטב"א פרש דברי הגאון, שהחזתם הוזה היה משמש סימן לאנשים הפטורים מן המס, כגון רבנן).

‘הכי נמי מסתברא, מדקתני זה וזה אין מקבלין טומאה... הני הוא דלא מקבלי טומאה הא כליים דידהו מקבליים...’ — יש לשאול, מדוע הוצרך לדיוק זה ולא אמר באופן הפשוט יותר, מכך שבסיפא דברייתא שנינו הבהמה אינה יוצאה בחותם, והלא לכאורה הטעם הוא שמא ייפסק ויביאנו בידי, ואם מדובר בשל טיט, הרי אינו חשוב לו להביאו, (כמו בחותם של עבד) — אלא על כרחך בשל מתכת. אלא שמסתימת הפוסקים משמע, שכל חותם של בהמה לא תצא, אף בשל טיט. ואמנם צריך ליתן טעם בדבר, והלא אין חשש שיביאנו בידי.

ונראה מזה שהחותם בבהמה נחשב משאוי [שלא כבעבד] ולא תכשיט, שאף על פי שעשוי לצורך זיהוי הבהמה, אין זה נחשב צורך שמירת גופה, עד שייחשב משום כך לתכשיט. ואף על פי שדרכה לצאת בו יום יום. ולפי זה אסור הדבר מדאורייתא ולא מצד גזרה.

[ואולם במשנה-ברורה (שה סקמ"ה) משמע לכאורה שהטעם הוא משום גזרה שמא ייפסק, שכתב שחותם שבכסות הבהמה גזרו אפילו הוא ארוג, שאין חשש שיתנתק — אטו שאינו ארוג. (וציין שם בשער-הציון לתוס' בסוגיא. ובאמת התוס' לא דיברו אלא בחותם של עבד, לא בבהמה). ולהאמור, אין צריך לטעם זה. אך נראה שזה אינו, כי כאשר החותם מחובר בבגד הריהו חלק ממנו ובטל אליו, ואינו משאוי, ובכגון זה הטעם היחיד ששייך הוא שמא ייפסק. ואין לומר אם כן יהא מותר בחותם טיט התפור בבגד — זה אינו, כי גזרו אטו שאינו ארוג, ושאינו ארוג הלא הוא משאוי גמור, הלכך גזרו גם בארוג אפילו בחותם של טיט].

ונראה שאם החותם מחובר לגופה — ודאי אינו משאוי, ולא מצינו שגזרו בזה שמא ייפסק. (וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה — כו, ט).

(ע"ב) ‘כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש — אפילו דיבור יבא באש’ — ואם אינו ענין לתחילת הפסוק, שהרי לענין בליעת איסור אין נפקותא בהשמעת קול, תנהו ענין להמשך הפסוק אך במי נדה יתחטא. (ראשונים).

דרשת דבר — דיבור, מצויה לרוב בדרו"ל. כגון: ברכות כד סע"ב; שביעית י, ח; יומא ה; ב"מ מד. עה: סנהדרין מא. שבועות מט. רש"י בראשית כ, יח.

דף נט

(ע"ב) ‘לא תצא אשה בעיר של זהב ואם יצתה חייבת חטאת דברי רבי מאיר’ — יש מי שפרש סברת רבי מאיר, לפי שבעיקרו נועד 'עיר של זהב' לזכירת ירושלים ולא לשם נוי. ובתחילה לא היו עושים אותו מזהב אלא מחומר פשוט, ברזל וכדו', וודאי לא היה נחשב לתכשיט אלא

כמשאוי. [ובזה מדוקדק הלשון 'עיר של זהב' — לשם מה הוצרך לציין ממה הוא עשוי, מה שלא ציין בשאר תכשיטים — אלא בא להדגיש שרק 'עיר' העשוי מזהב לשם נוי, פטור עליו, אבל עיר של ברזל שהיו נושאים אותו לזכר החורבן, ודאי משאוי הוא וחייבים עליו]. וסבר רבי מאיר שגם העשוי מזהב, הואיל ועיקרו בא לזכירת ירושלים, חייבים עליו.

ובזה מובנת סברת חכמים שאוסרים לצאת בו בשבת, הגם שדרך אשה חשובה לצאת בו, מאידך בכלילא מתירים (לדעת שמואל שבסמוך) — ומה טעם לחלק (וע' ברשב"א ובמאירי?) אך יש לפרש ש'אשה חשובה' שאמרו בענין עיר של זהב, היינו חשובה ביראת ה', שחפצה בזכירת ירושלים, ולא דוקא עשירה, הלכך חוששים חכמים שמא תשלוף ותראה לחברותיה, אבל 'אשה חשובה' שאמרו בכלילא היינו חשובה בעושר וכבוד, שאין דרכה לשלוף תכשיטה. (עפ"י חושי הנצי"ב — ג.).

ואולם בדברי הראשונים מוסבר טעמו של רבי מאיר באופן אחר; 'עיר של זהב' כבד הוא ואינו תכשיט, ואינו עשוי לקישוט אלא להראות עושר. (עפ"י רשב"א; תורא"ש).

ויש מי שפרש טעמו של רבי מאיר, שאין נחשב תכשיט דבר שאין מתקשטים בו רוב נשים אלא נשים חשובות בלבד. (חדש האביב. וע"ע להלן סב לענין 'כוליא')

'כלילא...' — אין זו 'טוטפת' דמתניתין שאסור לצאת בה, כי הטוטפת רגילות להתקשט בה כולן, אבל בכלילא אין מתקשטות אלא נשים חשובות. (חדש האביב)

'דרש לוי בנהרדעא כלילא שרי' — נפיק עשרין וארבע כלילי מכולה נהרדעא. דרש רבה בר אבוא במחוזא כלילא שרי, ונפקו תמני סרי כלילי מחדא מבואה' — ידוע שבני מחוזא היו אנשים אמידים, עוסקים במסחר ('שאני בני מחוזא דנידי' בפ"ק דגטין ועוד) ולא במלאכת כפיים (כדלעיל יב. ולהלן קט.). והיו מפונקים וגופם רגיש (כדברי רבא להלן קט.). וכן רחבי לבב ומקפידים על תיקון מלבושיהם (כדלהלן קיב. וברש"י). גם נשותיהן היו בטלות ממלאכה (כדברי רבא [מרא דאתרא] לעיל לב: 'הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן'. וכדומה אמר רבא בפסחים ג:), [גם ביתם היה נאה משאר בתים כדלהלן צה. שהיה מרוצף בניגוד לשאר בתים באותה תקופה]. ומן הסתם הנסיבות הללו, העושר מצד אחד והבטלה מאידך, גרמו להן להתעסק בטיפוח הופעתן ולהרבות קישוטיהן יותר משאר נשים. [נשות מחוזא היו רגילות גם בשתיית יין — כמבואר בכתובות סה. ובכלל שכיחא שכרות במחוזא, כמו שאמרו סופ"ג דתענית].

וכן לאידך גיסא; כיבוד האיש את אשתו בתכשיטים וכד', גורם לברכת הבית ולעושרו, [כמבואר בספרים, שהאשה היא כצינור השפע לברכת הבית, והיא המשלחת ברכה בעיסה, כענין 'לאברם הטיב בעבורה'. ע"ע במובא בב"מ נט]. כדברי רבא לבני מחוזא (בב"מ נט). 'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו'. (והכוונה במיוחד לכבדן בתכשיטים, כדברי ברש"י [בסנהדרין עו:]) על 'המכבדה יותר מגופו' — בתכשיטין. ובצד ההפוך, אמרו (להלן סב:.) על אדם שאשתו מקללתו בפניו על עסקי תכשיטיה (רבא), שיש לו ואינו נותן לה — שהוא בא לידי עניות.

'תרי המייני קאמרתו!' — רש"י נקט כפי הפירוש שאוסר לצאת בשני חגורות. וכן נקטו התוס' ועוד ראשונים. ויש מתירים. וכתב הרמ"א (שא, לו) שראוי לנהוג איסור בדבר. (נראה שלא כתב כן בלשון איסור גמור, כי אף לדעת האוסרים אין איסורו אלא מדרבנן, כמו שהביא המשנ"ב שם, ולכן אפשר שמעיקר הדין היה ניתן לסמוך על המקלים).

ואולם כתבו הראשונים (תוס', רא"ש ושאר פוסקים), שאם כל חגור נתון על בגד אחר, כגון אחד על החלוק ואחד על המעיל העליון — מותר.

וכן במקום שהדרך לחגור בשני חגורות — כתבו הפוסקים שמותר.

ולפי זה כתבו כמה פוסקים אחרונים, שמותר לאדם לצאת לרשות הרבים עם חגור המיוחד לתפילה, הגם שהוא חגור בחגורה שבמכנסיו. (כן פסק בשמירת שבת כהלכתה יח,ה עפ"י כמה אחרונים). ואולם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב עו וח"ג מו וח"ד קא,ה) הורה איסור בדבר, לחגור גארט"ל על מכנסיו החגורים בחגורה. [ואולם אם הגארט"ל חגור על בגד עליון — מותר לכל הדעות, כאמור לעיל. אך לחגורו על המכנסים או על החולצה והעניבה, או לחגורו תחת החולצה, על הגופיה הסמוכה לגוף — אסור.

כן מובא מדבריו שם. וכן מובא בשם הגר"י קניבסקי זצ"ל – ע' 'תולדות יעקב' עמ' שח].

(לא הבנתי טעמו, שנקט כדבר פשוט שאין זו דרך לבישה, והלא כמה וכמה אנשים יש שנוהגים לחגור כן לתפילה. ואולי סבר שאמנם בזמן התפילה נחשבת זאת דרך לבישה, אך שלא בשעת התפילה אינו דרך מלבוש כלל, כי הדרך לחגור אותו סמוך ממש לתפילה. ולפי זה יש לצדד התר אם מתפלל תוך כדי לכתו בדרך. ואולם יש לפקפק בעיקר חילוק זה, בין זמן תפילה לזמן אחר, כי מאחר והיא דרך לבישה לעתים מסוימות, שוב אין זה משאוי, [וכדוגמת היוצא בטלית המיועדת לתפילה בשאר שעות היום, שאין הדרך לצאת עמה אז. וכמו הנושא תפלין, אף למאן דאמר שבת לאו זמן תפלין, אינו נחשב כמשאוי לפי שזה דרך מלבוש, כדלהלן סא].

ועוד יש להעיר, גם בהנחה שאין זה נחשב דרך לבישה, מכל מקום יש לו ענין ותועלת בחגירה זו, ולפי מה שכתב בשו"ע הגר"ו (שא,מב), בכל ענין שיש לו בעצמו הנאה ותועלת בלבישת שני החגורות, מותר, גם אם עתה אינו צריך אלא לאחד מהם ואת השני הוא מוציא רק בשביל אדם אחר, הואיל והוא חגור בענין שדרך לחגור לפעמים לצורך עצמו).

זאמר רבי זירא... — צריך לומר: 'אמר'. וכן הוא בדפוסים ישנים. (מגדים חדשים; גליונות קה"י).

רש"י ד"ה מנקטא. לוי"ה' — כן נמצא לרש"י בכמה מקומות במסכת זו. ומסר החיד"א (שם הגדולים ח"א ערך רבנו יצחק הלוי) בשם רבי חיים בן עטר, קבלה מרבותיו, כאשר רש"י כותב 'לוי"ה' כוונתו לייחס הפירוש לרבו הלוי. וכן כתב בספר 'מנחת בכורים' (מובא ב"ד דוד' כאן) שהכוונה לרבי יצחק יצחק הלוי. ואולי פענוח ראשי תבות אלו הוא: 'למורי ורבי יצחק הלוי'. (עפ"י מגדים חדשים)

דף ס

רבא אמר: לצדדים קתני, יש עליה חותם תכשיט דאיש, אין עליה חותם תכשיט דאשה' — לפי רבא, אין לתלות הדבר במחלוקת רבי נחמיה וחכמים כדברי רבי זירא, אלא אף חכמים הסוברים לילך אחר המעמיד ולא אחר החותם, מודים הם לענין שבת שכיון שיש עליה חותם, אין טבעת זו 'תכשיט' לאשה ולכך חייבת חטאת. (הגהות אשר"י, בשם ר"י ומהרי"ח, ועוד. וכן צדד החו"א (כלים יז,ד), ופרש בזה פסקי הרמב"ם. וכן כתב בשפת אמת).

ואולם הריטב"א נקט (ולכאורה כן משמע מלשון התוס'), שאין במשמע שרבא בא לחלוק על סברת רבי זירא, לתלות שאלה זו במחלוקת חכמים ורבי נחמיה. ולפי זה גם לרבא צריך להעמיד משנתנו כר' נחמיה. (אבל בדעת רב נחמן בר יצחק כתב הריטב"א, שהוא בא לחלוק על עיקר סברת רבי זירא, כי כן משמע מלשוננו, שאומר קושיא מעיקרא ליתא, כי אין להשוות בין טומאה לשבת).